

TUNNETKO OLEVASI OSALLINEN ELI MITÄ OSALLISUUS ON?

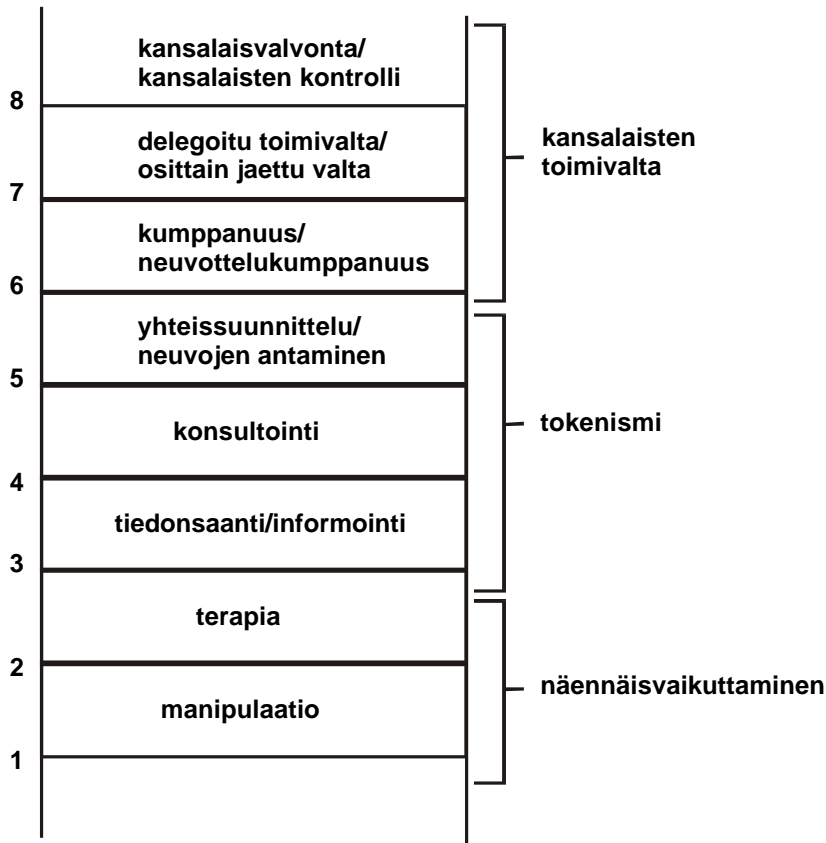
Nuorten ryhmä ideoi, suunnittelee ja toteuttaa, osallistuu ja tuntee ehkä itsensä osalliseksi kehittäessään elinympäristöä erilaisilla projekteilla. Tässä artikkelissa on tarkoitus etsiä nuorten ryhmätoimintaan ja ryhmätoiminnan laatuun sopivaa osallisuuden määritelmää. Luvussa 1 käydään läpi osallistumisen ja osallisuuden teorioita kirjallisuudesta. Luvussa 2 kuunnellaan kolme nuorten kertomaa tarinaa tosielämästä, jotka intuitiivisesti voi luokitella ei-osallisuudeksi. Nämä tarinat ovat pohjana sille uudelle osallisuuden kriteerille, johon luvussa kolme päädytään: tuntuuko toimijasta osalliselta? (luku 3). Tämä artikkeli liittyy Kunnallisalan kehittämissäätiön tukemaan väitöskirjatyöhöni ” Nuori osallistujana elinympäristön suunnittelussa – nuorten ryhmätoiminnan laadun kehittäminen.”

1. Osallistumisen ja osallisuuden mittarit kirjallisuuden pohjalta

Osallistumismuodot vallankäytön kannalta

Lukemani kirjallisuuden perusteella näyttää siltä, että milteipä kaikki osallistumisen ja osallisuuden määritelmät tuntuvat johtavan Sherry R. Arnsteinin vuonna 1969 julkistamaan 8-luokkalaiseen osallistumisasteikkoon. Arnsteinin asteikolla pyrittiin määrittelemään kansalaisten ja julkisen organisaation välistä valtasuhdetta. Asteikko oli laadittu siten, että pienimmillä numeroilla merkityt osallistumisen tasot olivat oikeastaan ei-osallistumista. Kansalaisten valta suhteessa organisaatioon lisääntyy asteikkoa ylöspäin kuljettaessa lisääntyy. Ylempi osallistumisen muoto pitää sisällään alemmat. (Sainio 1994: 26)

Sutelan mukaan Arnsteinin asteikko kuvaa kansalaisten osallistumisen eri asteita erityisesti suunnitteluun liittyvässä päätöksenteossa. Alhaisinta osallistumista edusti manipulaatio (Manipulation) ja astetta korkeammalle sijoittui terapia (Therapy). Näitä osallistumismuotoja Arnstein kutsui näennäisvaikuttamiseksi (Nonparticipation). Typologian kolmannella portaalla oli tiedonsaanti (Informing), neljännellä konsultaatio (Consultation) ja viidennellä portaalla yhteissuunnittelu (Placation). Näistä osallistumismuodoista käytettiin termiä tokenismi: kansalaisten mielipide oli neuvoa-antava eikä heillä ollut varsinaista päätöksentekovaltaa. Typologian kuudennelle portaalle sijoittuu kumppanuus (Partnership), seitsemälle delegoitu toimivalta (Delegated power) ja ylimmälle portaalle kansalaisvalvonta (Citizen control). Nämä kolme vaikuttavinta osallistumismuotoa edustivat kansalaisten itsenäistä toimivaltaa päätöksenteossa. (Citizen Power). (Sutela 2000: 18)

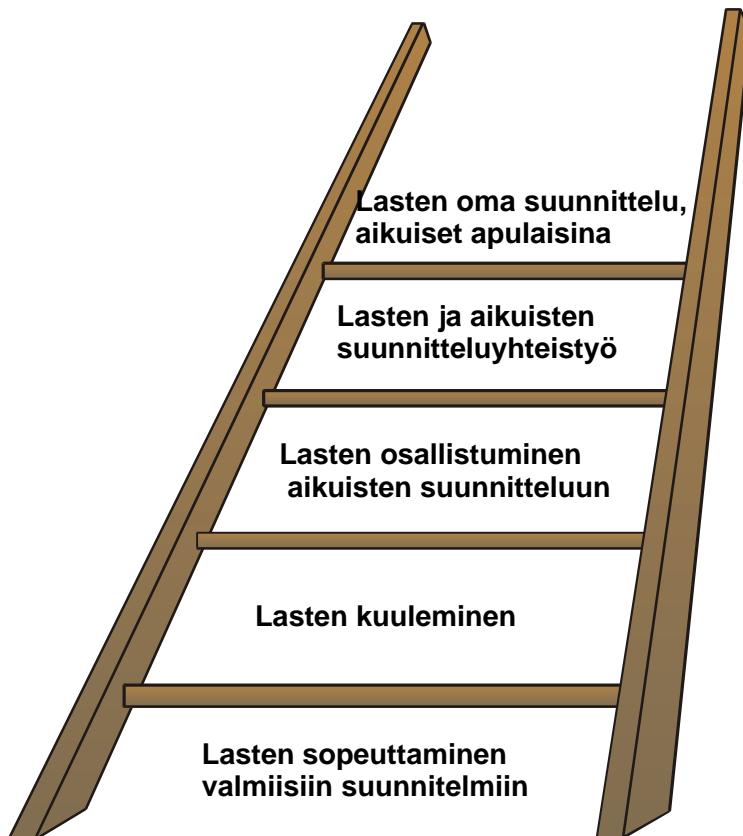
Kuvio 1. Osallistumisen asteikko (Arnstein 1969: 217. Suomennokset Sutela 2000: 18/Sainio 1994: 26)

Arnsteinin (1969) mukaan: ” Osallistuminen on vallan uusijakoa, joka mahdollistaa niiden kansalaisten (niiden joista Arnstein käyttää nimitystä have-not), jotka nyt on eristetty poliittisista ja taloudellisista resursseista, tarkoituksellisen/harkitun (deliberately) mukaanoton tulevaisuudessa...lyhyesti, sillä tavoin he voivat saada aikaan merkittävän sosiaalisen reformin, joka saa heidät osallisiksi hyvinvoivan yhteiskunnan eduista. ” (in Barry 1996: 6)

Sutela käyttää kansanäänestyksiä koskevassa oikeusvertailevassa tutkimuksessaan vertailumittarina lähes Arnsteinin asteikkoa vastaavaa kansanäänestystypologiaa. Sutela määrittää äänestyksen vaikuttavuutta erityisesti seuraavien seikkojen perusteella: kunnallisen kansanäänestyksen sitovuusaste, äänestyoikeus, kansanäänestysaloite, käyttötilanne ja äänestystuloksen kumoamis- ja muutoksenhakumahdollisuudet. Sutelan kehittämä kansanäänestystypologia on kuusiportainen luokittelu, jonka ensimmäisellä portaalla (T1) kuntalaisten osallistumista kunnallisten kansanäänestysten kautta voidaan luonnehtia fasadi- eli näennäisvaikuttamiseksi. Seuraavalla portaalla (T2) vaikuttaminen on lievää. Typologiassa osallistuminen ja vaikuttaminen lisääntyvät asteittain: keskivahvasta (T3), vahvan (T4) ja erittäin vahvan (T5) vaikuttamisen kautta lopulta erittäin vahvaan vaikuttavaan osallistumiseen. (T6), jolloin kuntalaisten suora demokratia on syrjäyttänyt edustuksellisen demokratian.(Sutela 2000: 18-19)

Horelli (1994) tutki lasten mukanaoloa yhdyskuntasuunnittelussa ja käytti tutkimuksessaan Arnsteinin asteikosta sovellettu viisi-portaista asteikkoa. (Kuvio 2) Ensimmäinen porras, lasten sopeutuminen valmiisiin suunnitelmiin, on hänen mielestään Suo-

messä vallitseva osattomuuden käytäntö. Toinen aste, lasten kuuleminen, merkitsee kaksisuuntaista informaation vaihtoa, mutta ilman lasten todellista päätöksentekoon vaikuttamista. Kolmas askel, lasten osallistuminen aikuisten suunnitteluun, on aikuisten ehdoilla tapahtuvaa suunnittelua, jossa lapsia käytetään eräänlaisena viiteryhmänä. Lasten ja aikuisten todellinen suunnittelu yhteistyö on Horellin mukaan sellaista, jossa kummatkin osapuolet tuovat tasavertaisesti näkemyksensä esiin, synteisiin pyrkien. Horellin esimerkkitapauksessa Kiteellä lasten osallistuminen ylsi Horellin arvion mukaan parhaimmillaan osallistumistikkaiden neljännelle askelmalle. Siinä ollaan hänen mukaansa siirrytty osallistumisesta osallisuuteen. (Horelli 1994: 39)

Kuvio 2: Lasten suunnitteluun osallistumisen pienet tikkaat Horellin mukaan (1994: 39)

Roger Hart "Lasten ympäristöt" –tutkimusryhmästä New Yorkin yliopistosta käyttää samaa Arnsteinin tikapuu-metaforaa kuvaamaan lasten aloitteellisuuden ja yhteistyön astetta heidän työskennellessään yhdessä aikuisten kanssa. Hartin mukaan yksinkertainen tikapuu-metafora auttaa aikuisia pohtimaan kuinka he voisivat tukea lasten osallisuutta niin että lasten halujen ja taitojen ääri laidat saavutetaan. Hartin kirja käsittelee nuorten kansalaisten osallisuutta yhteisön kehittämisessä ja ympäristön hoidossa. (Hart 1997: 40)

Arnsteinin asteikko voidaan pelkistää muun muassa seuraaviksi osallistumisen mitareiksi:

MITTARIT 1 JA 2:

ONKO OSALLISTUMINEN ON VAIKUTTAVAA?

INFORMAATION VAIHTO _____ PÄÄTÖSVALTA ON KANSALAISILLA

Osallistumisen mittaaminen ei kuitenkaan ole näin yksinkertaista. Hartin mukaan ei ole tarpeellista, että lapset aina operoisivat osallistumistikkaiden iän, kulttuurin ja lasten omien taitojen ylimmällä askelmalla. Hänen mielestään on tärkeää muistaa valinnan mahdollisuus. Ohjelman tulisi olla suunniteltu niin, että jokainen lapsi voi halutessaan maksimoida osallistumisensa. Toisaalta Hart muistuttaa, etteivät lapset ehkä halua aina osallistua kaikkiin projekteihin maksimaalisesti kykyjensä rajoilla. Lapsi, joka kykenisi hyvin johtamaan projektia, voi olla tyytyväinen kun kerrankin saa olla ohjattava. (Hart 1997:42)

Zimmermanin (1995) mukaan valta (power) viittaa päätäntä- tai määräysvaltaan (authority), kun sitä vastoin psykologinen voimaantuminen¹ (empowerment) on oman kontrollin tunnetta, oman ympäristönsä kriittistä tietoisuutta ja aktiivista kiinnittymistä siihen. Zimmerman tähdentää, että joissakin tapauksissa varsinainen vallan tai kontrollin saaminen eivät ole välttämättömiä voimaantumisprosessissa, koska joissakin konteksteissa jotkut ihmiset eivät halua ottaa todellista kontrollia tai valtaa itselleen. Pitkemminkin ihmiset haluavat saada mahdollisuuden perehtyä asioihin, olla taitavampia ja terveempiä sekä osallistua päätöksentekoon. (in Siitonen 1999: 84-86, ks. myös Siitonen & Robinson 1998: 182).

Osallistumuodot osallistumisen intensiteetin mukaan

Osallistumuotoja luokiteltaessa on mahdollista tarkastella osallistujien aktiivisuutta eli osallistumisen intensiteettiä. 1960-luvun alkupuolelle saakka osallistuminen nähtiin yksiulotteisena ilmiönä. Kiinnostuksen kohteena oli erityisesti se kuinka suurta aktiivisuutta osallistujalta vaati. Tyypillinen tämän osallistumisen intensiivisyyttä korostavan ajatussuunnan edustaja oli Lester Milbrath kirjassaan *Political Participation* (1965). Tämän ajatussuunnan mukaan perustavaa laatua oleva ja samalla harjoittajaltaan vähiten vaativa toiminnan muoto on poliittisen aineksen omaksuminen joukkotiedotusvälineistä ja muista informaatiolähteistä. Toiminnan korkein muoto – jota nykyaikaisessa yhteiskunnassa on pakko harjoittaa enemmän tai vähemmän ammattimaisesti on valtiokoneiston ja puolueiden sisäisten johtotehtävien hoitaminen. (Sainio 1994: 25).

MITTARI 3:

¹ Siitosen mukaan suomalaiset tutkijat käyttävät empowerment-käsitteen suomennoksessaan perusteena valta- tai voima-käsitettä, joskin painopiste on nyt siirtymässä valtakysymyksistä voimaantumisen ongelmaan. Tähän on ollut vaikuttamassa erityisesti työssä uupumisen ja jakamisen ongelmat sekä tarve oppivien organisaatioiden kehittämiseen, luovuuden ja riskinotto-kyvyn painottuminen sekä ongelmat hyvinvointiyhteiskuntien ylläpitämisessä. (Siitonen 1999: 83). Voimaantumisesta lisää sivulla 12.

Osallistumismuodot institutionaalisen aseman mukaan

Kuntalaisten osallistumismuodot on perinteisesti jaettu institutionaalisiin ja ei-institutionaalisiin. Institutionaaliset muodot pitävät sisällään pääasiassa erilaiset laissa säädetyt kansalaisvaikuttamisen muodot, joista tunnetuin on äänioikeus kunnallisvaaleissa. Aloitteentekijänä institutionaalisisissa osallistumismuodoissa on useimmiten hallinnon edustaja, ei-institutionaalinen toiminta on syntynyt kansalaisten omasta aloitteesta. Sainion mukaan ei-institutionaalisisille keinoille on tyypillistä se, että niitä voidaan pitää jonkinlaisena vastareaktiona viralliselle demokratialle (Sainio 1994: 27).

Paldanius jakaa kansalaisten yhteiskunnallisen osallistumisen institutionaaliseen välilliseen osallistumiseen, institutionaaliseen suoraan osallistumiseen ja omaehtoiseen suoraan osallistumiseen. Hän jakaa osallistumisen kolmeen tasoon vaikuttavuuden mukaan:

- Päätösvalta on kansalaisilla tai kansalaisilla yhdessä osallistumisen kohteena olevan organisaation edustajien kanssa. Paldaniuksen mukaan tällä tasolla kyseessä on aina institutionaalinen osallistuminen muodossa tai toisessa.
- Kansalaiset osallistuvat suunnitteluun ja päätöksentekoon ilman lopullista päätösvaltaa. Monet institutionaalisen osallistumisen menettelytavat, esimerkiksi yhteissuunnitteluryhmät, suunnitteluraadit, toimikunnat ja neuvostot mahdollistavat juuri tämäntasoisen osallistumisen.
- Kansalaiset osallistuvat informaation vaihtoon ilman, että heillä on mahdollisuus osallistua varsinaiseen suunnitteluun ja päätöksentekoon. Tälle tasolle sijoittuu mm. valtaosa kansalaisten omaehtoisesta osallistumisesta, osallistuminen julkiseen keskusteluun sekä osallistuminen monien institutionaalisten suoran osallistumisen menettelytapojen kautta. Jälkimmäisinä ovat esimerkiksi kyselyt ja kuulemistilaisuudet (Paldanius 1992: 36-37.)

Granlund käyttää osallistumismahdollisuuksien määrittelyssä jakoa lain säätämät osallistumismahdollisuudet ja muut osallistumismahdollisuudet. Muut osallistumismahdollisuudet jakaantuvat kunnan toimesta järjestettyihin osallistumismahdollisuuksiin, joita kunta on tukenut ja asukkaiden omasta aktiivisuudesta ja spontaaneista reaktioista alkunsa saaneet osallistumistapahtumiin, joihin kunta ei aina ole suhtautunut kovinkaan myönteisesti. (Granlund 1981: 59)

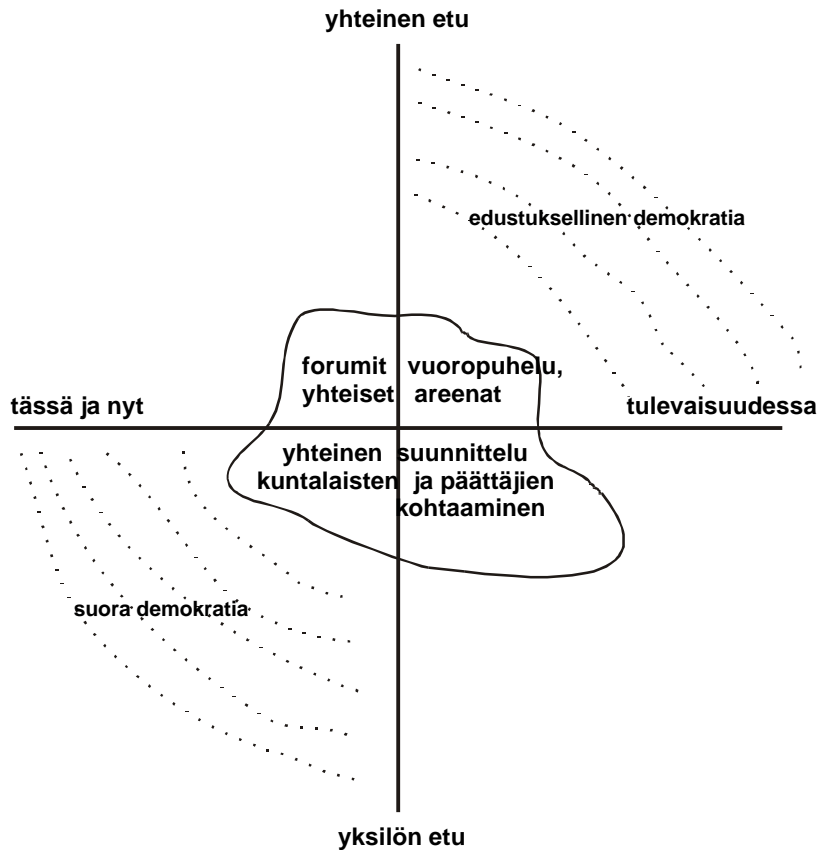
MITTARI 4 JA 5:

ONKO KUNTALAISTEN OSALLISTUMINEN

OMAehtoista _____ INSTITUTIONAALISTA?

Institutionaalisuus on osallistumisen mittarina aspekti, joka on menettänyt merkitystään viime vuosina. Ei-instituutionaalaisia vaikuttamisen keinoja ei nähdä enää niinkään vastareaktion vaan edustuksellista demokratiaa täydentävänä vaikuttamisena. Borgin (1994) mukaan kansalaisvaikuttamisen kehityksessä on nähtävissä erilaisia linjoja. Ensimmäinen ja ehkä tärkein on yksinkertainen usko omiin vaikutusmahdollisuuksiin, ns. kansalaispätevyys. Toinen kehityslinja on uudentyyppisten organisaatiomuotojen ja päätöksentekotapojen kehittäminen. Kolmanneksi linjaksi voidaan nimetä perinteistä edustuksellista järjestelmää sisältäpäin kehittävä ja uudistavaa liikehdintää. Se ilmenee muun muassa menettelytapojen avonaistumisena, uusien yhteistyömuotojen syntyminenä ja parlamentaarisen käytännön vahvistamisena. Muutoksen oleellisena sisältönä on vapautuminen liiasta byrokratiasta ja puoluevallasta, yksilöllisen päätöksentekovapauden lisääntyminen ja valta-asemien kasautumien purkaminen. Koska edustuksellisesta demokratiasta ei ole Borgin mukaan mahdollista luopua, tulisi pyrkiä edustuksellisuutta pyrkiä kehittämään niin, että kansalaisvaikuttaminen tulisi sen kautta helpommaksi. (Borg 1994: 25-26).

Sisäasiainministeriön koordinoiva osallisuushanke on vuodesta 1997 pyrkinyt kansalaisten osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksien sekä hallinnon avoimuuden ja julkisuuden lisäämiseen. Osallisuushankkeessa on tavoitteena edistää kansalaisten suoria vaikutusmahdollisuuksia, joille luodaan edellytykset edustuksellisessa demokratiassa. Salmikankaan mukaan osallisuudella tarkoitetaan osallisuushankkeessa pientä demokratiaa, joka koskee ihmisten omia elinolosuhteita ja joka toteutuu suoran vaikuttamisen kautta (Salmikangas 1998: 3). Osallisuushankkeen projektipäällikkö Ulla-Maija Laihon mukaan suoran demokratian ei enää pitäisi kilpailla edustuksellisen demokratian kanssa edustuksellisen demokratian ehdoilla. (Kuvio 3) Laiho toteaa, ettei suoraan demokratiaan osallistuva alueen asukas yleensä mieti ratkaisujaan pitkällä aikavälillä, ei ehkä ajattele yhteistä etua, eikä tiedä kokonaiskustannuksista ja mittasuhteista. Yhteenvetona Laiho toteaa, että kumpaakin, sekä suoraa että edustuksellista demokratiaa tarvitaan (Osallisuushanke-esite, Laiho 1998a: 1, Laiho 1998b)

Kuvio 3. Osallisuushanke pyrkii siihen etteivät suora demokratia ja edustuksellinen demokratia enää kilpaile. (Laiho 1998a:1, ks Flöjt 1999: 12)

Osallistumuodot päätöksenteon eri vaiheitten mukaan

Sainion (1994) mukaan osallistumisen vaikuttavuuden kannalta on olennaista, mihin vaiheeseen päätöksentekoa kuntalaisten osallistuminen sijoittuu. Päätöksentekoprosessi pitää sisällään useita eri vaiheita. Päätöksenteon vaiheet voidaan jaotella seuraavalla tavalla:

1. vireillepano – 2. valmistelu- 3. keskustelu – 4. päätöksenteko – 5. toimeenpano – 6. seuranta -

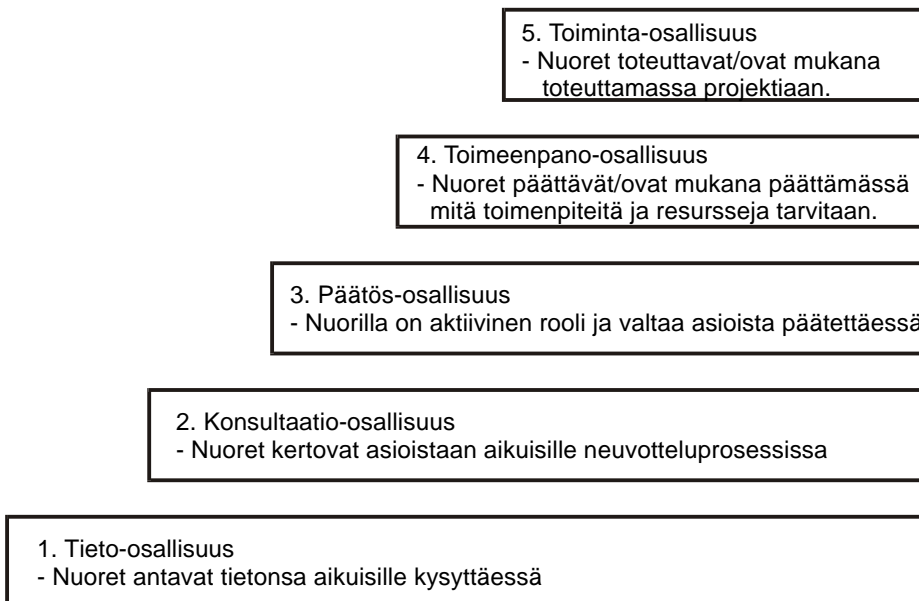
Osallisuushankkeessa kuntalaisten vaikuttamistavat on jaettu syvyytensä perusteella neljään eri ryhmään: tieto-osallisuuteen, konsultaatio-osallisuuteen, päätös-osallisuuteen ja toimeenpano-osallisuuteen. (Kuvio 4.) Tieto-osallisuudella tarkoitetaan esimerkiksi ulkokohtaista tiedonsaantia, kuulemistä, äänestämistä, valtiusoikeutta, palvelusitoumista tai kyselyyn vastaamista. Kuntalaisen konsultaatio-osallisuutena voidaan pitää yhteissuunnittelua, jossa päätösten valmisteluun liittyy vuorovaikutus kunnan ja kuntalaisen välillä. Päätösosallisuus on mm. käyttäjädemokratiaan, jossa kuntalaiset ovat mukana palvelujen tuottamisesta tai asuinalueen suunnittelua koskevissa päätöksissä. Toimeenpano-osallisena kuntalainen osallistuu päätöksen mukaisesti toimenpiteisiin yhdessä viranomaisten ja muiden kuntalaisten kanssa. Tällaista osallisuutta on esim. yhteissuunnittelumenettelyssä asuinalueen viherrakentaminen asukkaiden omin

voimin. Alueelliset kehittämisrahat ovat lisänneet juuri toimeenpano-osallisuutta. (Salmikangas 1998: 3)

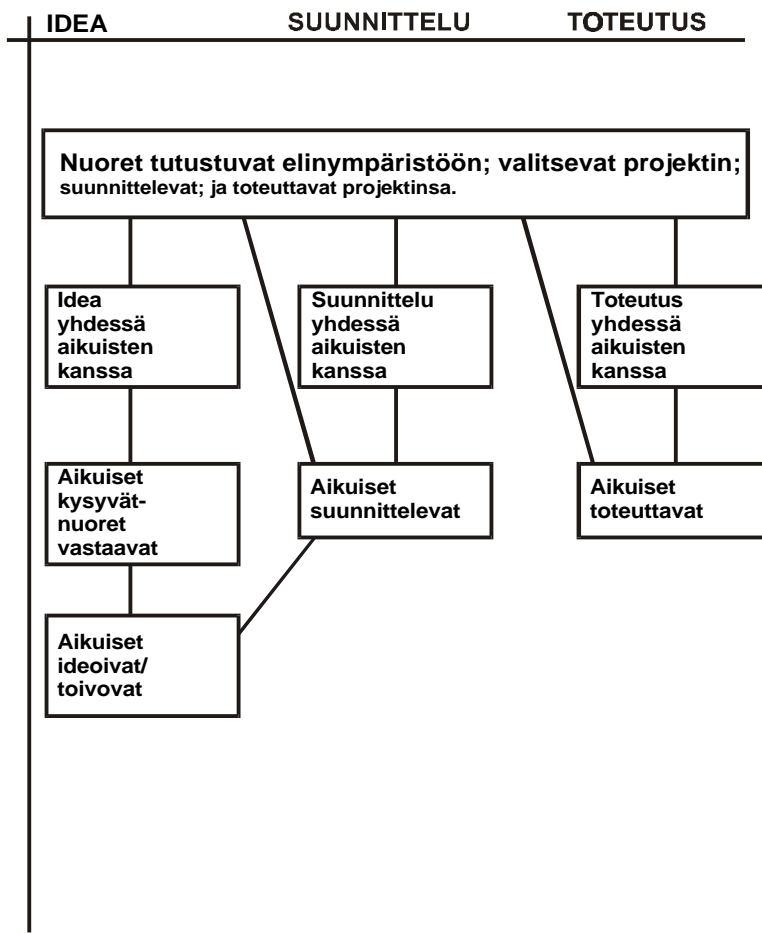
Kuvio 4. Tieto-osallisuus, konsultaatio-osallisuus, päätös-osallisuus, toimeenpano-osallisuus. (Salmikangas 1998: 3)

Olen omassa Nuorten Äänen² menetelmäoppaassa jatkanut Salmikankaan portaikkoa vielä yhdellä askelmalla, toiminta-osallisuuden portaalla (Kuviot 5. ja 6.) Tällä halusin korostaa, sitä että nuoret eivät ole vain suunnittelemassa toimeenpanon sisältöä (aika-taulut, työnjaot, menetelmät) ja vaan haluavat usein nimenomaan tehdä projektit valmiiksi asti.

Kuvio 5. Nuorten osallisuudessa on tärkeää päästä toimeenpanon asteelta vieläkin ylemmäksi – itse toimintaan. Jyväskylän maalaiskunnassa toimivat Nuorten Ääni –ryhmät asettuvat osallisuusportaikolla toiminnan ja kokemuksellisen tiedon portaalle, sillä nuorten valitsemat projektit pyritään toteuttamaan itse. (Flöjt 1999: 33)

² Nuorten Ääni on Jyväskylän maalaiskunnan nuorten osallistumismalli, joka keksittiin kunnan kulttuuri-nuorisotoimessa vuonna 1996. Nuorten Ääni –ryhmät (vuonna 2000 ryhmiä on 8) ideoivat, suunnittelevat ja toteuttavat elinympäristön kehittämissuunnitelmia. Nuorten Ääni kuului Sisäasiainministeriön Osallisuusohjelmaan 1998-1999.

Kuvio 6. Nuorten Äänessä työnjako nuorten ryhmän ja aikuisorganisaation välillä pyritään määrittelemään etukäteen. Nuoret toimivat omana ryhmänään nuorisotyöntekijän avustuksella. Eri alojen asiantuntijat ovat tärkeitä neuvonantajia ja yhteistyökumppaneita. Tavoitteena on, että pienet elinympäristön kehittämishankkeet, jotka nuoret ovat itse tarpeelliseksi määritelleet, syntyvät oman projektirahan puitteissa sellaisina kuin he itse ovat ne suunnitelleet. (Flöjt 1999: 33)

MITTARI 5.

MIHIN VAIHEESEEN KUNTALAISTEN OSALLISTUMINEN SJOITTUU?

1. VIREILLEPANO – 2. VALMISTELU – 3. KESKUSTELU – 4. PÄÄTÖKSENTEKO – 5. TOIMEENPANO – 6. SEURANTA.

Osallistumismuodot päätösten luonteen mukaan – osallistumisen vaikuttavuuden arviointi

Sainion mukaan tärkeitä on myös, minkä tyyppisiin päätöksiin kuntalaiset voivat vaikuttaa. Kunnalliset päätökset voidaan jakaa useallakin tavalla eri tavalla luokkiin. Yksi tapa jakamiseen on arvioida niiden yleisyyden astetta. Päätökset voidaan näin karkeasti jakaa:

1. Strategisiin, (toimintaa pidemmällä aikavälillä suuntaavat päätökset)
2. Taktisiin (toimintaa lyhyemmällä aikavälillä suuntaavat päätökset)
3. Operatiivisiin (toimintaa suuntaavia päätöksiä käytäntöön soveltavat päätökset)
4. Rutiinipäätökset (kuntaorganisaation jokapäiväiseen palvelu- ja viranomaistoimintaan liittyvät päätökset. (Sainio 1994: 34)

Lasten ja nuorten vaikuttamisen kannalta osallistumuodot voitaisiin jakaa asteikolla mikro- ja makrotoiminnot sekä välittömät ja pitkän aikavälin hankkeet. Hartin mukaan haasteena lasten kanssa toimimisessa on, että tehdään toimintoja, jotka ovat saavutettavissa. Hartin mukaan lasten kanssa voi olla hyvä tehdä ensin mikro-toimintaa – pieniä projekteja lähellä lasten kotia, jotka valmistuvat muutamassa päivässä tai viikossa ennen kuin siirrytään koko yhteisöä koskettaviin makro-toimintoihin (Hart 1997: 97).

Norjan Porsgrunnissa kaikki oppilaat ala-asteelta lähtien osallistuvat koululuokissa aloitteiden tekemiseen oman arkipäivänsä parantamiseksi erityisesti lähiympäristönsään. Koulujen oppilaskunnat käyvät läpi koulunsa eri luokkien toimittamat toimenpideehdotukset ympäristön kehittämiseksi. Oppilaskunta pyrkii siivilöimään listoista 5-10 tärkeintä yleislistaan tärkeysjärjestyksessä. Sen jälkeen erotellaan yleislistan välittömien hankkeiden luetteloksi ne konkreettiset hankeehdotukset, jotka voidaan toteuttaa nopeasti kunnanhallituksen myöntämällä noin 100 000 mk (1993) vuosittaisella rahalla. Oppilaiden kokoamien yleislistojen pitkän aikavälin hankkeet siirtyvät eri hallintokunnille ja politiikkojen periaatteellisena toivomuksena on, että hallintokunnat tukisivat lasten itsensä tärkeinä pitämiä aloitteita - eivätkä ammatti-ihmisten tai muiden, jotka mielestään tietävät mitä lapset tarvitsevat. Eri hallintokunnissa pidetään kokouksia lasten ja nuorten yleisluetteloiden saavuttua kuntaan. Kuntaa koskevien aloitteista noin 65 % kuului vuonna 1992 teknisen sektorin toimialaan (pääasiassa leikkikentät ja liikenne), noin 25 % oli kulttuuritoimen asioita, ja alle 10 % sijoittui koulutoimen vastuualueelle. Vuosien 1992-94 kokemusten perusteella tekninen toimi on vaivattomimmin pystynyt sovittamaan yleisluettelon esitykset omiin suunnitelmiinsa. Jo vuonna 1993 teknisellä puolella oli korvamerkitty noin miljoonan kruunun edestä liikennettä, leikkikenttiä ja koulun ulkotiloja koskevia aloitteita, jotka lapset ja nuoret itse olivat esittäneet. (Lillestøl 1998: 8, 44- 45).

MITTARI 6:

MINKÄ TYYPPISIIN PÄÄTÖKSIIN KUNTALAISET VOIVAT VAIKUTTA?

YLEISET RUTIINIPÄÄTÖKSET _____ STRATEGISET / PITKÄN AIKAVÄLIN PÄÄTÖKSET

Osallistumisen vaikuttavuuden arviointi on Paldaniuksen (1992) mukaan vaikeaa ja usein yksiselitteinen vaikuttavuuden arviointi on täysin mahdotonta. Syynä tähän on se, että muutokset yhteiskuntapolitiikassa esimerkiksi vallitsevassa mielipiteessä tai julkisen vallan päätöksissä, ovat useimmiten hyvin monen erilaisen tekijän tulos. Toisaalta syynä on se, että vaikuttavuus on voimakkaasti sidoksissa siihen, millaisten tavoitteiden suhteen ja kuka vaikuttavuutta arvioi (Wandersman 1981: 48-50).

Lumijärven (1987) mukaan kansalaisten suora vaikuttaminen edellyttää hallinnon avoimuutta. Hallinnon avoimuudella hän tarkoittaa:

- väyliä, joita alueen kansalaistahoilla on käytettävissään viranomaisten toimintaan nähden.
- toiminnallista tasoa, jolla kansalaisryhmien tarpeet tulevat huomioonotetuiksi viranomaissuunnittelun ja päätöksenteon yhteydessä,
- kansalaisten ja viranomaisten näkökulmien yhtenevyyttä tai
- kansalaisten kokemaa omaa vaikutustaan viranomaisten suuntaan.

Lumijärven mukaan kansalaisten vaikuttamisen astetta voidaan siis arvioida osallistumismahdollisuuksien määrällä, tavoitteiden yhtenevyydellä sekä sillä miten kansalaisnäkökulma välittyy viranomaisen suunnitteluun ja päätöksentekoon. Näiden lisäksi on kansalaisten vaikutusmahdollisuuksia päätöksentekoon voidaan Lumijärven mukaan kuvata myös neljänellä tavalla; kansalaisten vaikutuskokemuksista käsin. Hallinnon avoimuuden astetta kuvataan sillä, missä määrin kansalaiset kokevat voivansa vaikuttaa viranomaisen toimintaan ja missä määrin kansalaiset tuntevat luottamusta viranomaiseen. Hallintoa pidetään ”kansalaisvaikutteisena”, jos se vastaa kansalaisten sille asettamia vaateita ja jos sen koetaan tyydyttävän kansalaisten tarpeita. (Lumijärvi 1987: 30). Lumijärvi painottaa siis edustuksellista, institutionaalista osallistumista, aikana ennen Osallisuushanketta ja suoran osallistumisen aikakautta (vrt. s. 4)

Kansalaisten vaikuttamisen arviointi toiminnan tasolla ei ole ongelmattonta, vaikkakin se antaa Lumijärven mukaan todennäköisesti luotettavamman kuvan vaikutuksesta kuin pelkät muodolliset hallinnon avoimuuden rakenteet ja järjestelyt. Lumijärven mukaan olisi houkuttelevaa kysyä kansalaisten käsityksiä vaikutusmahdollisuuksistaan hallinnossa haastattelu- ja kyselytekniikoin. Tällöin saadaan kuva kansalaisten vaikutuskokemuksista. Lumijärven mukaan vaikutuskokemusten arvioinnin ongelmana on se, että kansalaisten vaikutuskokemukset saattavat joissa tapauksissa olla vailla tosiasiallista pohjaa. Vaikutuskokemukset saattavat perustua hetkelliseen vuorovaikutukseen, vähäisiin tai olemattomiin kontakteihin viranomaisen kanssa tai manipulaatioon, jolloin vaikutusarvio jää absurdiksi. Lumijärven mukaan vaikutuskokemustutkimukseen tulisikin valikoida kansalaisryhmiä, joilla on omakohtaisia ja pitkäaikaisia kontakteja viranomaisten kanssa. (Lumijärvi 1987: 31).

MITTARIT 7-10:

ONKO OSALLISTUMINEN ON VAIKUTTAVAA? OSALLISTUMISVÄYLIEN MÄÄRÄ
VÄHÄN VIRALLISIA OSALLISTUMISVÄYLIÄ _____ PALJON VIRALLISIA OSALLISTUMISVÄYLIÄ

ONKO OSALLISTUMINEN ON VAIKUTTAVAA? TOIMINNALLINEN TASO
KANSALAISTEN TARPEET HUONOSTI HUOMIOONOTETTUJA _____ KANSALAISTEN TARPEET HYVIN HUOMIOONOTETTUJA

ONKO OSALLISTUMINEN ON VAIKUTTAVAA? KANSALAISTEN JA VIRANOMAISTEN NÄKÖKULMIEN YHTENEVYYS

NÄKÖKULMAT VÄHEMMÄN YHTENEVIÄ _____ NÄKÖKULMAT YHTENEVIÄ

ONKO OSALLISTUMINEN ON VAIKUTTAVAA? MILLAINEN ON KANSALAISEN KOKEMA VAIKUTUS KOKEVAT VAIKUTUKSENSA VÄHÄISENÄ _____ KOKEVAT VAIKUTUKSENSA SUURENA

Lumijärven mukaan kuntalaisten vaikutuskokemuksia saattaa vääristää viranomaiskontaktien hetkellisyys, jolloin hetkellinen vuorovaikutustilanne saattaa värittää mielikuvaa viranomaisen luonteesta (Lumijärvi 1987: 31). Itse pitäisin myös hetkellisiä kokemuksia tärkeinä, varsinkin jos niistä jää pysyviä mielikuvia, jotka myöhemmin vaikuttavat esimerkiksi kuntalaisen osallistumis- tai osallisuusinnostukseen. Tomi Tura (2000) määritteli konstruktivismin ja realismin rajoja käsittelevässä luennossaan sosiaalisen position paikaksi, jonka yksilö täyttää ja joka muovaa yksilön toiminnan mahdollisuuksia esimerkiksi sääntöjen, konventioiden, odotusten ja uskomusten avulla. Sosiaaliset positiot eivät Turan mukaan ole tilanteellisia konstruktioita vaan transtilanteisia – ne jatkavat olemistaan tilanteesta toiseen. Eli vaikka itse tilanne ei olisikaan enää päällä, voi ominaisuuspositiot vielä olla. Turan luento sai minut miettimään millainen osallisuustilanteen pitäisi olla, jotta osallisuusominaisuudet syntyvät? Kuinka pitkä osallisuuskontakti tarvitaan, jotta ”osallisuuden tunne jää päälle” esimerkiksi nuoreen? Entä kuinka pitkäksi aikaa ”myönteistä” vaikutusta riittää? Kuinka lyhyt osallistuminen voi synnyttää osallisuutta? Riittääkö yksi kerta? Ja kuinka lyhyt?

Horellin, Kytän ja Kaajan kymmenvuotinen kokemus lasten ja nuorten osallistumista tutkivista tutkimuksista Suomesta, Ranskasta ja Sveitsistä osoittaa, että lasten ja nuorten toissijaistamista on mahdollista murtaa, ainakin hetkellisesti, ja ottaa lapset mukaan parantamaan elinympäristöjä omasta näkökulmasta. Lapset ja nuoret ovat osoittautuneet kriittisiksi ympäristön arvioijiksi ja innovatiivisiksi ideoijiksi, mutta heidän osallistumisensa jää usein kertaluonteiseksi kokeiluksi. (Horelli, Kytä & Kaaja 1998: 1) Kytän mukaan seurantatutkimusta tarvittaisiin selvittämään, kuinka pysyvää nuorten usko omiin vaikutusmahdollisuuksiinsa on ja missä määrin uskon lisääntyminen vaikuttaa nuorten konkreettiseen toimintaan. (Kytä 1999: 32)

MITTARI 11:

ONKO OSALLISTUMINEN OSALLISUUTTA? MILLAISESTA OSALLISUUDESTA SYNTYY PIDEMPIAIKAISIA VAIKUTUKSIA?

KERTALUONTEINEN OSALLISTUMINEN _____ JATKUVA OSALLISUUS

Entä millaisia osallisuusvaikutuksia osallisuustoiminnalla halutaan esimerkiksi nuoriin synnyttää? Osallisuuden yksi mahdollinen rooli on ympäristökasvatus. Horellin, Kytän ja Kaajan mukaan ympäristökasvatus on kehkeytynyt luonnon- ja ympäristösuojelun kautta eettisyyttä ja osallistujien valtaistamista (empowerment) painottavaksi toiminnaksi. Walhströmin (1994) ympäristökasvatuksen mallin pohjalta voidaan ympäristökasvatuksen tavoitteet asettaa seuraavalle asteikolle:

1. Asenteiden muokkaus ja ympäristölle herkistyminen (vrt. tunteet – tunnekehä)
2. Tiedon lisääminen (vrt. tieto - tietokehä)
3. Kriittisen reflektion edistäminen
4. Ongelmanratkaisutaitojen harjoittaminen
5. Käyttäytymisen muuttaminen
6. Valtaistamisen edistäminen yksilöllisellä ja kollektiivisella tasolla (kompetenssikehä)
(in Horelli et al. 1998: 9, in Kyttä 1999: 25)

Ympäristökasvatuksen kokonaisvaltaisena tavoitteena voidaan pitää lasten ympäristökompetenssin lisäämistä. Siihen sisältyy kyky arvioida kriittisesti omaa kulttuuria sekä vaikuttaa siihen yhteistoiminnassa eri osapuolten kanssa. Osallistumisen tikapuuasteikolla arviointi (kuten esimerkiksi kuva 2) on siinä mielessä tärkeää, että vain todelliset osallistumismahdollisuudet (kuten 2-3 ylimmäistä askelmaa) mahdollistavat minuuden rakentamisen ja ympäristökompetenssin kannalta tärkeät osallisuuden kokemukset. (Horelli, Kyttä & Kaaja 1998: 8-9) Kytän mukaan mitä korkeammalle kasvatus-tavoiteasteikolla mennään, sitä vaikeampaa on todeta hankkeen ja siinä annetun ympäristökasvatuksen vaikutuksia. Kytän mukaan hankkeiden aika on usein myös liian lyhyt, jotta mahdollisia käyttäytymisen ja valtaistumisen muuttumista ehdittäisiin nähdä. (Kyttä 1999: 33).

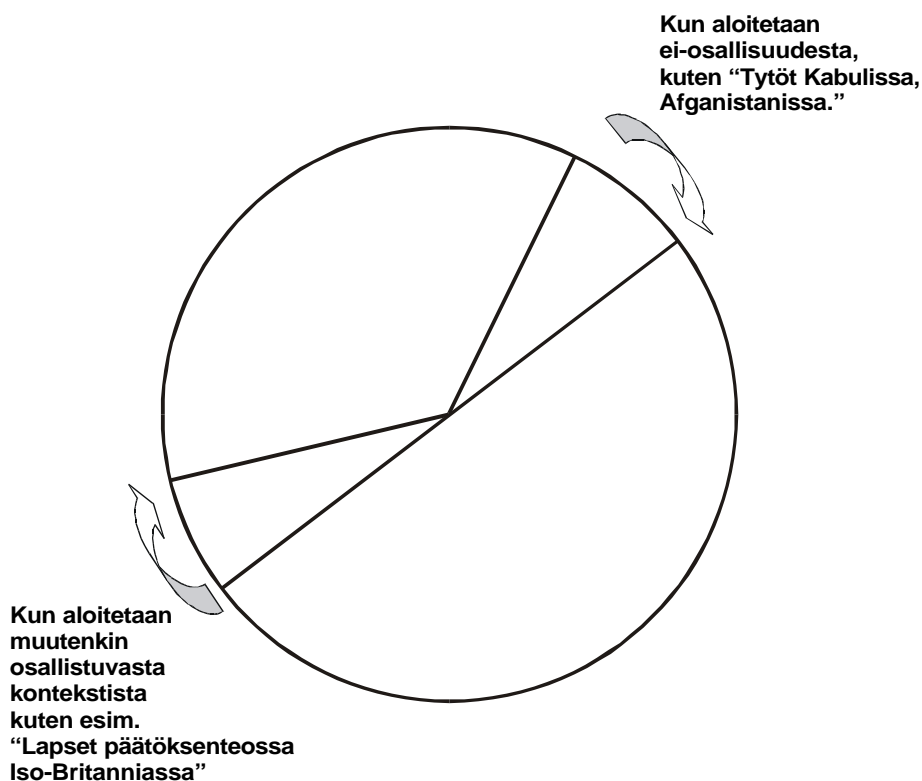
MITTARI 12:

MAHDOLLISTAAKO OSALLISTUMINEN MINUUDEN RAKENTAMISEN JA YMPÄRISTÖKOMPETENS-
SIN KEHITTYMISEN?
LAPSIA SOPEUTETAAN/KUUNNELLAAN _____ LAPSET MUKANA YH-
TEISTYÖSSÄ/VASTUULLISINA

Entä millaista osallisuuden pitää olla? Lasten oikeuksien sopimus on osoittanut arvonsa lasten osallistumisesta tukevana moraalisen velvoitteenä hyvin monissa eri maissa. Se on yksi laajimmin ratifioiduista sopimuksista maailmassa, vuoteen 1997 mennessä vain kaksi maata oli jättänyt sen ratifioimatta. Mutta toisaalta Lasten oikeuksien sopimuksen kansainvälisyys on myös sen heikkous – sen instituutio on heikentynyt sen globaalin luonteen takia, sen takia, että se pyrkii tarjoamaan yhden sopimuksen, joka sopii kaikkiin kulttuureihin. On nimittäin ironista, että sopimusta käytetään sekä perustelemaan lasten osallistumista että myös estämään heitä osallistumasta perusteluina suojele ja heistä huolehtiminen. Laillisia järjestelmiä toki tarvitaan suojelemaan lasta, mutta joissain tapauksista ne voivat myös rajoittaa lasta osallistumista. Kun lasten osallistumista institutionalisoidaan, kulttuuriset ja lailliset rajat ja kehykset täytyy ottaa huomioon. Lailliset mitat ovat tärkeitä varmistamaan etteivät lapset joudu tilanteisiin, jotka saattavat haitata heidän mentaalista ja fyysistä kehitystään. Kulttuuristen ja instituutio-naalisten kehysten sisällä voidaan lasten kanssa työskentelemällä etsiä sopivia strategioita ja työskentelytapoja, jotka ottavat vastaan nuorten ihmisten näkökulmat, mielipiiteet ja tarpeet yhä paremmin ja paremmin, pitäen samanaikaisesti huolta suojelestusta ja hyvinvoinnista. (Johnson et al. 1998: 248, 255)

Abriouxin mukaan sosioekonomiset, poliittiset ja kulttuuriset tekijät määrittelevät kaikki osaltaan sitä, minkä asteinen osallistuminen on tietyssä kontekstissa mahdollis-

ta, minkä asteinen lasten osallistuminen on mahdollista ja millaisia menetelmiä voidaan käyttää. Osallisuuden asteita koskevat käsitteet ovat usein tulosta lasten osallistumisen kvantitatiivisesta tai kvalitatiivisesta mittaamisesta, kuten paljon käytetyt osallisuuden tikkat. Abriouxin mukaan malli on kykenemätön ilmaisemaan lasten osallistumisen polkua useissa tilanteissa erilaisissa konteksteissa. Tilanteissa joissa yksilön oikeudet ovat rajatut, mikä tahansa aktiviteetti tai keskustelu, joka rohkaisee lapsia ilmaisemaan itseään on käsitettävä askeleeksi kohti aitoa osallistumista. Osallistumisen tikkaiden perusteella tällaiset tilanteet saatetaan tulkita tilanteiksi, joissa on saavutettu minimaalisin lasten osallistumisen aste. Abriouxin mukaan esimerkiksi hänen oma työnsä Afganistanin Kabulissa olisi paremmin sijoitettavissa pallonmuotoiseen (spherical) malliin (Kuvio 7). (Abrioux 1998: 25-27) Abriouxin mallia voidaan pitää tärkeänä innovaationa kun ajatellaan osallistumisen etiikkaa ja ylipäätään sitä millainen osallistuminen on missäkin kulttuurissa ylipäätään mahdollista (Johnson 1998: 61-62.)

Kuvio 7. Abriouxin pyöreänmuotoinen osallisuuden malli (spherical model).

2. Tarinoita ei-osallisuudesta

Tässä luvussa kuunnellaan kolme nuorten kertomaa tarinaa kunnallisesta tosielämästä. Ensimmäinen tarina kertoo kuinka Jyväskylän maalaiskunnan Nuorten Ääni – ryhmä keskustelee jo valmistuneesta lentopallokenttäprojektistään. Toisessa tarinassa yksittäinen poika muistelee 10 vuotta aikaisemmin sattunutta mökki-episodia. Kolmannessa tarinassa Nuorten Ääni – ryhmä kertoo kuinka kävi aikoinaan laituriprojektissa. Kappaleen loppuksi näitä tarinoita sovitellaan edellisen luvun osallisuuden määritelmiin ja mittaareihin.

Episodi 1. Kuinka rantalentopallokenttä tuli päivässä

Palokka 23.9.98. Nuorten Ääni kokous kertoo versionsa Palokan rantalentopallokentän syntymisestä toukokuussa 1996. Paikalla Jukka, Heikki, Mirja, Tarja, Anneli, Sari ja alueellinen nuorisotyöntekijä sekä tutkija. (Episodi julkaistu aikaisemmin Flöjt 1999: 58)

Tutkija: *Kertokaa siitä rantalentopallokentästä. Miten se oikein tapahtui?*

...

Tarja: *...Vai olisiko se silloin eka kerralla jo heti siellä?*

Sari: *Eiku. Mehän mentiin sinne vähän niinku sattumalta silloin...*

...

Sari: *Täällä vaan puhuttiin silloin, että Helinä [toinen nuorisotyöntekijä] oli kyllä soittanu johonkin paikkoihin ja sitte me suunniteltiin niitä, että joku tuo tolpat jostain. Siis niinku talkootyöthän siinä oli. (hyväksyvää mutinaa muilta) Sitten mentiin sattumalta sinne, niin sehän oli siellä.*

Nuorisotyöntekijä: *Sitä paikkaa lähettiin niinku varmistaa, että mihinkä...*

Usea henkilö: *Niin ...*

Nuorisotyöntekijä: *Nii se oli jo tehty. (naurahdus)*

Sari: *... että täällä on kenttä niinku ja sitte se toinen nuorisotyöntekijä soitti sinne, että älkää nyt enempää tehkö sille kentälle, että nuoret maalaa tolpat. No mitä me tehtiin? Maalattiin tolpat, siinähan sitä olikin.*

Nuorisotyöntekijä: *Ei mitään niin.*

Sari: *...vai leviteltiinkö me pikkasen hiekkaa?*

...

Sari: *Kumminkin niinku kaikki oli tehty, eikä me tietty mitään siitä.*

...

Tutkija: *Minkälainen fiilis teille jäi kentästä sitten kun te menitte kattoon?*

Sari: *Sehän oli niinku oikeestaan just niinku sen pitiki. Aika äimistyneitähän me oltiin, että ensin ei tapahu mitään ja sitte eiku - ensin ei tapahtunut mitään vaikka pitäs vaikka mitä tapahtua ja sitte ku nimenomaan ei pyyetty, että ne ois, ett nimenomaan sanottiin, että me tehään se niinku ite. Ja sit se yht äkkiä olikin siellä.*

Tutkija: *Miks te halusitte tehdä sen ite?*

Sari: *Koska se ois ollu kai niin helppo tehdä, tai sillai.*

Tarja: *Eiks sekin ollu just jossain kesätöissä?*

Sari: *Niin.*

Nuorisotyöntekijä: *Tai sitte ois ollu ainaki sinun helppo kokeilla ja aloittaa... (Sari: Niin justiin. Sillai.) sitä omaa toteuttamista.*

Tutkija: *Tota, kun joku sitten sanoi kunnantalolla, että eihän siinä ois ollukaan mitään järkeä, että nuoret kaivaa jotain lapiolla. Että aivan hölmö idea. Oottekste samaa mieltä, että se oli hölmö idea?*

Sari: *No ehkä se nyt kävi nopeemmin sitten niiltä ammattimiehiltä mutta ei se nyt mun mielestä hölmökään idea ollut. Siihen ois jääny meidän käden jälki.*

Tarja: *Ois ainakin voinu sanoa, että tuo on tehty itse käsin... Sari: Niin, toi on "Nuorten Tekemä".*

Nuorisotyöntekijä: (hiljaa) *Onhan tuo kuitenkin nuorten ideoima.*

Sari: *Aikaansaannos...*

Episodi 2. Mökin tarina...

Matti kertoo tarinan mökistä alueen nuorisokahvilassa 7.6.1999. Hän on kertonut tarinan minulle joskus aikaisemmin ja nyt pyydän kertomaan sen vielä kerran, jotta saan sen nauhalle. Paikalla Matti ja tutkija.

Matti: *Joskus mitä tästä nyt on melkein kymmenen vuotta takaperin, ei siitä nyt niin paljo oo, kuitenkin niin erääseenkin leikkipuistoon kunnan toimesta rakennettiin tämän sadesuoja, semmonen puurakennelma missä oli katto ja penkkejä. Ei oikeastaan mitään seinä ja me sitten fiksuina ihmisinä saimme päähämme, että me siihen seinät rakennamme kokonaan ympäriinsä ja haettiin sitten kaverin luota lautoja ja lyötiin seinät umpeen ja jätettiin yks väli siitä sitten kulkuaukoksi ja löydettiin sitten maaliakin siihen semmosta oikein nätin vaaleensinistä mitä lie ja maalattiin se ja se hetken aikaa oli se mökki siinä pystyssä ja kukaan ei siitä mitään sanonut ja sitten eräänä päivänä kunnan jotakin teknisen puolen mitähän lie kunnossapitohenkilöitä tuli siihen paikalle ja kyselivät, että kuka tämän on tehnyt ja näin pois päin. Ja sitten me kysyttiin, että jos pidetään koko puisto niinku puhtaana silleen siivotaan kaikki roskat sieltä ja pois päin, että saadaanko me pitää se koppi siinä ja hehän sitten luvan siihen antoivat ja meni pari päivää ja tultiin koulusta kotia päin niin koko mökki oli hävinnyt, ei ollu ku montut maassa, mistä oli sementtimöykytkin kaivetty ylös. Siinäpä se sitten. Mökin tarina.*

Episodi 2. Lähetettiin tuonne kuntaan adressi....

Nuorten Ääni – ryhmä on kokoontunut arvioimaan melkein valmista grillikatosta – projektia alueensa nuorisotiloille 20.9.1999. Mukana 9 nuorta, 2 kulttuuri-nuorisotoimen työntekijää ja tutkija. Lopuksi tutkija kysyi mitä hyvää on Nuorten Äänessä?

...

Tyttö1: *Me saahaan päättää [asuinalueen nimi] asioista vähän enemmän.*

Tutkija: *Kuin ennen? (Tyttö1: Niin) Joo.*

Poika1: *Oikeastaan niin.*

Tutkija: *Onks teillä vieläkin liian vähän valtaa?*

Poika1: *Saahaan virallisesti kysyä, mutta saahan virallisesti vastauskin.*

Poika2: *Saahaan puhua virallisesti seinille...*

Poika1: *Elikkä ei saaha vastauksia ollenkaan*

Poika2: *Saahaan puhua virallisesti seinille.*

Poika1: *Ei vaan, nyt nykyään me sentään saahaan vastaus. Niinkun tässä aikaa se oli joskus vuonna miekka ja kypärä kun me lähetettiin tonne kuntaan niin adressi, että kerättiin niinku ympäri [asuinalueen nimi]...se oli vissiin vuonna joskus -93, -92-93 vissiin, niin tuota ja sitten kirjoitettiin kirje mukaan, että jotta jos nyt vaikka mahdollisesti pistäs vastauksen hyvin äkkiä. Ikinä ei tullu vastauksia, mutta vuonna -98 kesällä sitten tuli laiturit. Ja sekin on ihan käteen tuo laiturit. Mutta nytten kun kuulutaan Nuorten Äänen ja päästään vähän silleen niinku, vähän kyseleen tuolta kunnalta, niin saahaan vastauskin tai jotain tämmöstä. Jossain vaiheessa.*

Näitä tosielämässä kuultuja esimerkkitarinoita voidaan intuition perusteella nimittää tarinoiksi ei-osallisuudesta, mutta millä perusteella? Yritin tapauskohtaisesti löytää tarinoista kuultavalle osattomuudelle perusteita aikaisemmin esitellyistä osallisuuden ja osattomuuden teorioista. Kokosin janamittarit yhdeksi taulukoksi havainnoinnin helpottamiseksi:

1. ONKO KANSALAISEN SUHDE ORGANISAATIOON MANIPULATIIVISTA _____ KANSALAISTEN VALVONNASSA ?
2. ONKO OSALLISTUMINEN ON VAIKUTTAVAA? INFORMAATION VAIHTO _____ PÄÄTÖSVALTA ON KANSALAISILLA
3. ONKO OSALLISTUJAN AKTIIVISUUS VÄHEMMÄN INTENSIIVISTÄ _____ HYVIN INTENSIIVISTÄ ?
4. ONKO KUNTALAISTEN OSALLISTUMINEN OMAEHTOISTA _____ INSTITUTIONAALISTA?
5. ONKO KUNTALAISTEN OSALLISTUMINEN SUORAA _____ EDUSTUKSELLISTA?
6. MIHIN VAIHEESEEN KUNTALAISTEN OSALLISTUMINEN SJOITTUU? 1. VI-REILLEPANO – 2. VALMISTELU – 3. KESKUSTELU – 4. PÄÄTÖKSENTEKO – 5. TOIMEENPANO – 6. SEURANTA.
7. MINKÄ TYYPPISIIN PÄÄTÖKSIIN KUNTALAISET VOIVAT VAIKUTTA? YLEISET RUTIINIPÄÄTÖKSET _____ STRATEGISET / PITKÄN AIKAVÄLIN PÄÄTÖKSET
8. ONKO OSALLISTUMINEN ON VAIKUTTAVAA? OSALLISTUMISVÄYLIEN MÄÄRÄ VÄHÄN VIRALLISIA OSALLISTUMISVÄYLIÄ _____ PALJON VIRALLISIA OSALLISTUMISVÄYLIÄ
9. ONKO OSALLISTUMINEN ON VAIKUTTAVAA? TOIMINNALLINEN TASO KANSALAISTEN TARPEET HUONOSTI HUOMIOONOTETTUJA _____ KANSALAISTEN TARPEET HYVIN HUOMIOONOTETTUJA
10. ONKO OSALLISTUMINEN ON VAIKUTTAVAA? KANSALAISTEN JA VIRANOMAISTEN NÄKÖKULMIEN YHTENEVYYS NÄKÖKULMAT VÄHEMMÄN YHTENEVIÄ _____ NÄKÖKULMAT YHTENEVIÄ
11. ONKO OSALLISTUMINEN ON VAIKUTTAVAA? MILLAINEN ON KANSALAISEN KOKEMA VAIKUTUS KOKEVAT VAIKUTUKSENSA VÄHÄISENÄ _____ KOKEVAT VAIKUTUKSENSA SUURENA
12. ONKO OSALLISTUMINEN OSALLISUUTTA? MILLAISESTA OSALLISUUDESTA SYNTYY PIDEMPAAIKAISIA VAIKUTUKSIA? KERTALUONTEINEN OSALLISTUMINEN _____ JATKUVA OSALLISUUS
13. MAHDOLLISTAAKO OSALLISTUMINEN MINUUDEN RAKENTAMISEN JA YMPÄRISTÖKOMPETENSSIN KEHITTÄMISEN, JOLLOIN SE OLISI OSALLISUUT-

TA? LAPSIA SOPEUTETAAN / KUUNNELLAAN _____
LAPSET MUKANA YHTEISTYÖSSÄ/VASTUULLISINA

Kuvio 8. Yhteenveto kirjallisuudesta löytyneistä ideoista koskien osallistumista, osallisuutta ja niiden vaikuttavuutta mittaavista mittareista.

Nyt esitettyjen dimensioiden lisäksi mm. Wandersman (1981: 31, 41) tarjoaa niitä lisää. Hänen mukaansa osallistumista voidaan määritellä myös osallistumisympäristön luonteen (asukas-, työ-, vapaa-ajan- vai koulutusympäristö) ja osallistumiskontekstin laajuuden (kaupunginosa, kaupunki, alue, valtio) mukaan. Osallistuvan tahon organisatorakenteella on myöskin Wandersmanin mukaan merkitystä. Samoin sillä keitä osallistujat ovat ja millainen rooli heillä itsellään osallistuvassa yhteisössä on. Lyhyesti sanottuna osallistumista määrittelevät Wandersmanin mukaan osallistumisen tehtävät ja päämäärät, konteksti ja mittasuhteet, osallistumisaste toiminnan suunnittelussa, sekä osallistujan tyyppi, osallistumisen tyyppi ja käytetty osallistumistekniikka. (Wandersman 1981: 41-47.)

Kaikille tarinoille löytyy luettelosta mittareita, jotka mittaavat tarinan osallisuutta jonkin yksittäisen dimension perusteella. Dimensio voi tarinan henkilöiden kannalta kuitenkin olla epärelevantti. Se, että luokitellaanko osattomuuden syyksi mittarin 4 (Kuvio 8) perusteella se, että he eivät olleet institutionaalinen ryhmä tai se, että heillä itse asiassa on käytössään näin ja näin monta virallista osallistumiskanavaa, joita he eivät vain osanneet käyttää, tuskin lohduttaa tarinan henkilöitä. Yhdessä tarinassa tavoite eli rantalentopallokenttä tuli liian nopeasti ja ilman nuoria. Toisaalta maailma on täynnä tarinoita, joissa asiat tapahtuvat liian hitaasti ja nuoret ovat liiankin yksin projektiensa kanssa.

Kun näitä tarinoita yritin mahduttaa osallisuuden määritelmiin ja eri mittareiden dimensioihin, en saanut tarinoista otetta. Tai kun otteen sai niin tuntui kuin olisi yrittänyt työntää yhtä suurta pyöreää möykkyä useiden pienten pyöreiden reikien läpi. Kun möykkyä muotoili eri aspektien mukaan, niin siihen tuli kuusi kulmaa. Ratkaisumallin ovi taas oli suorakulmion muotoinen. (Tutkijan päiväkirja 24.4.2000.)

Minne unohtui osallisuuden määrittelyissä ihminen? Ei unohdeta tarinoiden kertojia. Tarina esittää ihmisen sekä subjektina että objektina, niin aloitteellisena toimijana kuin tapahtumien kohteena. Tarina kertoo paitsi mitä ihminen teki, myös sen miten hänen kävi. Tarinassa sattuma vaikuttaa tapahtumien kulkuun yhtä lailla kun säännöt ja lainalaisuudetkin (Hänninen 1994: 176). Koska tarinoiden avulla ei ainoastaan luoda järjestystä ja merkitystä aiemmille elämäntapahtumille, vaan myös eletään tässä ja nyt, niin ei toki ole yhdentekevää millaisen tarinan päähenkilönä kertoja itsensä näkee (Laitinen 1998: 40). Näiden esimerkkitarinoiden kertojat olivat pettyneitä, koska heistä tuntui muun muassa, että asioita päätettiin muualla (Tarina 2), heistä tuntui, että heidän kirjeseensä ei reagoitu (Tarina 3) ja heistä tuntui, että muut tekivät heidän projektinsa (Tarina 1). Seuraavassa kappaleessa etsin osallisuutta tunteista, lähinnä voimaantumisen tunteesta sekä toimijoiden subjektiivuudesta.

3. Voimaantumisen³ ja subjektiuden tunne osallisuuden määrittelyssä

Tarinoita tutkittaessa voidaan kiinnittää huomiota useampaankin eri asiaan. Kiinnostuksen kohteena voi olla tuotettu teksti tai puhunta sellaisenaan: kertomus. Voidaan olla kiinnostuneita myös niistä tapahtumista, joista tarina kertoo: tarinan sisällöstä. Kertojan sisäisestä tarinasta kiinnostuttaessa yritetään tehdä tulkintaa siitä, miten kertomus kuvaa kertojan minä - maailma suhdetta. (Aaltonen 1998: 49).

Yksilön äänen kuuleminen on keskeisiä asioita voimaantumisprosessissa. (Siitonen 1999: 86). "Voimaannuttamisprosessit ovat prosesseja, joiden puitteissa ihmiset luovat tai saavat mahdollisuuden kontrolloida omaa kohtaloaan ja vaikuttaa omaa elämäänsä koskeviin päätöksiin. Ne muodostuvat sarjasta kokemuksia, joiden kautta yksilöt oppivat näkemään päämääriensä samankaltaisuuden ja mahdollisuutensa saavuttaa nämä päämäärät sekä pääsemään käsiksi resursseihin ja hallitsemaan niitä ja joiden kautta ihmiset, organisaatiot ja yhteisöt pääsevät elämänsä herroiksi." (Zimmerman 1995: 583. In Siitonen 1999: 83)

Voimaantumisella on tärkeä asema liike-elämän organisaatioissa, koulutusorganisaatioissa, työyhteisöjen kehittämishankkeissa, kansalaisten oikeuksia ja aktiivisuutta sekä etnisten vähemmistöjen itsemääräämisoikeuden laajentamista ajavissa liikkeissä (ks. Siitonen & Robinson 1998: 176–177). Grossberg (1995; 1997) liittyy empowerment-käsitteen asioiden mahdollistamiseen, voima-varojen löytämiseen sekä elämänhallintaan, toimintavalmiuksien ja toimintakykyisyyden saavuttamiseen. Tällaisena se on ylipäätään minkä tahansa toiminnan tai osallistumisen välttämätön ehto. (Grossberg 1995: 23 in Siitonen 1999: 84)

Voimaantumisen ja motivaation tutkimuksen käsitteet ovat hyvin lähellä toisiaan. Motivaatioon liittyy itsensä, toisen ja/tai ryhmän motivointi. Motivaation ja motivoinnin toivotaan johtavan ihmisen kehittymiseen, persoonalliseen kasvuun ja/tai organisaation tuloksen paranemiseen. Voimaantuminen puolestaan lähtee ihmisestä itsestään. Siihen liittyy läheisesti henkilökohtainen ja sosiaalinen näkökulma. Voimaantuminen on yhteydessä toimintaympäristön mahdollistaviin näkökohtiin (esim. valinnanvapaus, ilmapiiri, arvostus, turvallisuus), henkilökohtaiseen ja organisatoriseen hyvinvointiin sekä minän vahvistumiseen. (Siitonen 1999: 97)

Hannulan (1997) mukaan ihminen on subjekti silloin kun hänellä on valtaa vaikuttaa omaan päivittäiseen elämäänsä omien ideoittensa, arvojensa, mielenkiintojensa ja pelkojensa mukaisesti. Joskus pelkkä yritys vaikuttaa riittää subjektiuteen, jos vain yrityksen ja ihmisen arvojen välillä nähdään yhteys. Hannulan mukaan subjektiutta ei voida pitää itsestäänselvyytenä. Eri elämänsä vaiheissa, subjekti voi ja itse asiassa voi hyvinkin helposti lakata olemasta subjekti. Voidaan sanoa, että subjektiudella on yhden elämänkerran aikana monta kuolemaa ja heräämistä. Mikä sitten on riittävä vaikutus eli

³ Siitonen tutki väitöskirjassaan luokanopettajaksi opiskelevien ammatillista kasvua uusimuotoisessa pitkäkestoisessa moduuliharjoittelussa. Tutkimuksen empiirisen osan ydinkäsitteeksi nousi sisäinen voimaantunne, jonka Siitonen tulkitsi englanninkielisen empowerment-käsitteen synonyymiksi. Myöhemmin Siitonen tuli yhdessä Bradleyyn yliopiston professorin Heljä Robinsonin kanssa siihen tulokseen, että suomennos voimaantuminen vastaa parhaiten empowerment-käsitteeseen keskeisesti sisältyvää ihmisestä itsestään lähtevää voimaantumisprosessin luonnetta (vrt. myös empower = voimaantua; empowered = voimaantunut; disempowered = voimaantumaton; empowerment process tai empowerig process = voimaantumisprosessi). (Siitonen 1999: 83)

se kriteeri, jonka perusteella subjektiuden olemassaolo määritellään, se jää Hannulan mukaan subjektin itsensä arvioitavaksi ja päätettäväksi. Toisaalta myös muilla on asiaan sanottavansa, yksinkertaisesti siitä syystä, että arviot subjektiudesta eivät synny vakuumpaketissa, vaan vuorovaikutuksessa ympäristöönsä. Siksi arvioinnit ja relevanttisuus siitä, kuka on saavuttanut subjektiuden ja kuka ei, tulisi keskustella ja kyseenalaistaa. (Hannula 1997: 17).

Nuorten käsityksiin omasta subjektiudestaan ja mahdollisuuksista subjektina voidaan vaikuttaa. Fordin (1992) mukaan asetettuihin tai henkilön itsensä asettamiin päämääriin pyrkimiseen vaikuttavat ratkaisevasti myös henkilön uskomukset omista kyvyistä saavuttaa tai toimeenpanna kyseiset päämäärät. Lisäksi siihen vaikuttavat uskomukset ympäröivien kontekstuaalisten tekijöiden ja olosuhteiden tarjoamista mahdollisuuksista saavuttaa päämäärät sekä emootioiden antamat evaluatiiviset johtolangat asetettavien päämäärien vaikutuksesta ihmisen ja ympäristön välisessä vuorovaikutuksessa. (in Siitonen 1999: 101). Positiiviset kokemukset, positiiviset tarinat omasta osallisuudesta ja subjektiudesta saavan olon tuntumaan voimaantuneelta myös tulevaisuudessa.

Mitä nuorten osallisuus siis on?

Mikä on osallisuutta ja mikä ei? Oman määritelmäni mukaan osallisuus paljastuu nuorten tunteista, tiedoista, tarinoista ja paikallisista diskursseista. Osallisuus on sitä, että asiat tapahtuvat osallisen tunnetasolla. Osallisuudessa nuori on voimaantunut subjekti, mikä näkyy nuoren kyvyssä tuoda ilmi ja arvioida toiminnalle asettamansa intentiot ja tavoitteet ja niiden toteutuminen. Tiivistäen sanottuna osallisuuden mittari on se, kuinka hyvin nuori pääsee sisälle voimaantuneen subjektin positioon ja kuinka hyvin positio säilyy tarinan loppuun asti.

Lähteet:

- Aaltonen, T. 1998. Sanattomat tarinat. Narratiivinen näkökulma kielellisiin häiriöihin, erityisesti afasiaan ja kuntoutukseen. In Hänninen, V. & Valkonen, J. (toim.) 1998. Kunnan tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen. S. 43- 59. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 59/1998.
- Abrioux, E. 1998. Degrees of Participation: a Spherical Model – the Possibilities for Girls in Kabul, Afghanistan. In Johnson, V., Ivan-Smith, E., Gordon, G., Pridmore, P. & Scott, P. (edit.) 1998. Stepping Forward. Children and Young People's Participation in the Development Process. P. 25-27. London: Intermediate Technology Publications Ltd.
- Arnstein, S. 1969. A Ladder of Citizen Participation. Journal of the American Institute of Planners 1969: (35): 4. p. 215-224.
- Barry, M. 1996. The Empowering Process: Leading from behind? Youth & Policy. The Journal of Critical Analysis. 1996: 54 p. 1-12.
- Borg, O. 1994. Kuntalaisten aseman kehityskaari kansalaisvaikuttamisen näkökulmasta. In Sulkaava, R.J. (toim.) Uusi kuntalaki ja kuntalainen. Konferenssikooste 3-4.11.1993. Tampereen yliopisto, Tampereen yliopiston täydennyskoulutuskeskus, julkaisusarja A 1/1994. s. 23-30.
- Ford, M. E. 1992. Motivating Humans: Goals, Emotions and Personal Agency Beliefs. Newbury Park: Sage Publications Inc.
- Flöjt, A. 1999. Nuoret ympäristön kehittäjinä. Nuorten Ääni –ryhmien menetelmäopas. Sisäasiainministeriön Osallisuushanke – katsaus. Helsinki.
- Granlund, M. 1981. Asukkaiden mahdollisuudet osallistua yhdyskuntasuunnitteluun kunnan ja kunnanosan tasolla. Teknillinen korkeakoulu, Yhdyskuntasuunnittelun jatkokoulutuskeskus, sarja B: 37.
- Grossberg, L. 1995. Mielihyvän kytkennät. Risteilyjä populaarikulttuurissa. Tampere: Vastapaino.
- Hannula, M. 1997. Self-understanding as a process. Understood through the Concepts of Self-Understanding as a Narrative Form, the Third Dimension of Power, Coming to Terms with the Past, Conceptual Change and Case Studies of Finnishness. Turun yliopiston julkaisuja sarja B: 222.
- Hart, R. 1997. Children's Participation: The Theory and Practice of Involving Young Citizens in Community Development and Environmental Care. London: Earthscan Publications Ltd & Unicef.
- Horelli, L. 1994. Lasten näköinen elinympäristö. Kokemuksia yhdyskuntasuunnittelun, ympäristökasvatuksen ja ehkäisevän sosiaalipolitiikan välisestä yhteistyöstä Kiteen Rantalalan alasteella. Ympäristöministeriö, Alueidenkäytön osasto Tutkimusraportti 3. Helsinki.
- Horelli, L., Kyttä, M. & Kaaja, M. 1998. Lapset ympäristön ekoagentteina. Teknillinen korkeakoulu, arkkitehtiosasto, Yhdyskunta- ja kaupunkisuunnittelun laboratorion tutkimusyksikkö (YKS). Teknillisen korkeakoulun arkkitehtiosaston julkaisuja 1998/ 49.
- Hänninen, W. 1994. Ei toimijaa ilman tarinaa. Kirjassa Weckroth, K. & Tolkki-Nikkonen, M. (toim.) Jos A niin...s. 167-179. Tampere: Vastapaino
- Johnson, V. 1998. Conclusions. In Johnson, V., Ivan-Smith, E., Gordon, G., Pridmore, P. & Scott, P. (edit.) 1998. Stepping Forward. Children and Young People's Participation in the Development Process. P. 59-62. London: Intermediate Technology Publications Ltd.
- Johnson, V., Ivan-Smith, E., Gordon, G., Pridmore, P. & Scott, P. (edit.) 1998. Stepping Forward. Children and Young People's Participation in the Development Process. London: Intermediate Technology Publications Ltd.
- Kyttä, M. 1999. Lasten ja nuorten osallistuminen yhdyskuntasuunnitteluun arvioinnin kohteena. In Paakkunainen, K. (toim.) Arviointitutkimus ja nuoriso. Tulovastuusta dynaamiseen nuorisotoimintaan. s. 20- 45. Nuorisotutkimusverkosto. Nuorisotutkimusseura. Julkaisuja 8 / 1999.
- Laiho, U. 1998a. Sitoutuminen, uskottavuus, aito vuoropuhelu. Yhteenveto osallisuushankkeen teemaseminaareista. Helsinki: Sisäasiainministeriön Osallisuushanke.
- Laiho, U. 1998b. Alustus Jyväskylän maalaiskunnan Osallisuushankkeen seuranta- ja ohjausryhmän kokouksessa Vaajakoskella 20.10.1998.
- Laitinen, S. Liian hyvät unenlahjat – narkolepsia elämäntarinoissa. In Hänninen, V. & Valkonen, J. (toim.) 1998. Kunnan tarinoita. Tarinallinen näkökulma kuntoutukseen. S. 23- 42. Helsinki: Kuntoutussäätiön tutkimuksia 59/1998.
- Lillestøl, K. 1996. Porsgrunn modellen. Systematisk medvirkning fra barnog unge. Oslo: Barne- og familiedepartementet, Barne- og ungdomsavdelgen. Suomennos Lillestøl, K. 1998. Porsgrunnin malli. Sisäasiainministeriön Osallisuushanke -katsaus. Helsinki.

- Lumijärvi, I. 1987. Valtion piirihallinnon avoimuus kansalaisten vaikuttamisen kannalta. Hallinnon tutkimus 1987: 1, s. 25-33.
- Osallisuushanke-esite. 1998. Helsinki: Sisäasiainministeriön Osallisuushanke.
- Paldanius, J. 1992. Kansalaisten osallistuminen energiapolitiikkaan. Institutionaalisen ja omaehtoisin osallistumisen kehittämisenäkökohtia. Kuluttajatutkimuskeskus, julkaisuja 11.
- Sainio, Ari. 1994. Kohti kansalaisten kuntaa. Suomen kuntaliitto, ACTA-sarja nro 40. Helsinki: Kuntaliitto.
- Salmikangas, A. 1998. Osallisuus suomalaisessa yhteiskunnassa. Kokemuksia Osallisuushankkeista. Sisäasiainministeriön osallisuushanke – katsaus. Helsinki.
- Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun yliopisto, opettajankoulutuslaitos. Acta Universitatis Ouluensis, Scientiae Rerum Socialium E 37. Oulu.
- Siitonen, J. & Robinson, H. A. 1998. Empowerment: Links to Teachers' Professional Growth. In Erkkilä, R., Willman, A. & Syrjälä, L. (edit.) Promoting teachers' personal and professional growth. University of Oulu. Department of Teacher Education. Acta Universitatis Ouluensis, E 32. Oulu, 165-191.
- Sutela, M. 2000. Suora kansanvalta kunnassa. Oikeusvertaileva tutkimus kansanäänestyksestä kunnan asukkaiden itsehallinnon toteuttajana. Helsinki: Kauppakaari Oyj. Lakimiesliiton Kustannus.
- Tura, T. 2000. Konstruktionismin ja realismin rajalla. Luento Jyväskylän yliopiston sosiologian tutkijaseminaarissa: "Mitä virkaa konstruktionismilla on sosiologiassa?". 23.3.2000
- Wahlström, R. 1998. Mitä on vaikuttavuuden arviointi ympäristökasvatuksessa? Esitelmä Ympäristökasvatus kehityksen suuntaajana? – seminaarissa Rutalahdella 29-30.11.1994.
- Wandersman, A. 1981. A Framework of Participation in Community Organisations. The Journal of Applied Behavioral Science. 1981: (17): 1 p. 27- 58.
- Zimmerman, M. A. 1995. Psychological Empowerment: Issues and Illustrations. American Journal of Community Psychology 1990 (23) 5: 581-599.